

YU ISSN 0027-8084

UDK 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXVIII/1—2

БЕОГРАД

1988.

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXVIII (нова серија)

Св. 1—2 (1988)

САДРЖАЈ

О отвореним друштвеним проблемима нашег језика (ОЦЕНЕ СА СТРУЧНОГ САСТАНКА ИНСТИТУТА ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК) . . .	3
Потреба заштите ћирилице (НАУЧНО ВЕЋЕ ИНСТИТУТА ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК)	8
Обликовање инструментала једнине у именичкој трећој деκлинацији (ВЛАДИМИР ГУДКОВ)	11
Гласовна структура риме и њена функција у поезији Бранка Миљковића (МИЛОСАВ ЧАРКИЋ)	25
Аугментативи са суфиксима <i>-ина</i> , <i>-етина</i> , <i>-урина</i> у Вуковом речнику (МАРИЈАНА КИРШОВА)	42
Контекст и типови лексичке хомонимности (ДАНКО ШИПКА)	55

Језичка култура

Прилози допуњавању и осавремењавању наше правописне норме (III) (ГРУПА АУТОРА)	60
Трансфонемизација српскохрватске антропонимије (ИГОР ГОСТЛ)	89
Још о прилагођавању енглеских и италијанских имена (МИТАР ПЕШИКАН)	102

ПРИЛОЗИ ДОПУЊАВАЊУ И ОСАВРЕМЕЊИВАЊУ НАШЕ ПРАВОПИСНЕ НОРМЕ (III)

У формулисању оцјена садржаних у овом прилогу судјеловали су исти лингвисти који су саставили и текст претходног прилога, објављеног у Борби 6—15. јула 1987. године, у Нашем језику XXVII/5 и у Летопису Матице српске 440/7, за јул 1987 (П. Ивић, Ј. Јерковић, Б. Остојић, А. Пецо, М. Пешикан, М. Пижурица, Ж. Станојчић, Ј. Баотић, М. Караџа-Гарић, М. Шипка), с тим што смо овога пута на анкетне упитнике које смо послали појединим лингвистима добили и одговор академика Радослава Катичића (в. т. 82 и даље).

СПОЈЕНО И ОДВОЈЕНО ПИСАЊЕ РИЈЕЧИ

74. Међусобно спајање двије ријечи у великом броју случајева прати и обличка промјена, тј. једна саставница добија облик какав не може имати као посебна ријеч: *пољопривреда*, *безобзирце*, *наглавце* (а нема посебног „пољо”, „обзирце”, „главце”). Правописно питање је овде које спојеве писати као сложенице, а које као полусложенице, тј. које случајеве издвојити као непотпуно срастање у једну сложену ријеч и писати их са цртицом; нпр. *авиомеханичар* или *авио-механичар*, *Аустроугарска* или *Аустро-Угарска*, *Југојугоисток* или *Југо-Југоисток* (смјер између Југа и Југоистока). Цртица у оваквим случајевима заправо је знак раздвајања, а не спајања.

75. Разноликији случајеви и сложенија правописна питања јављају се у спојевима у којима саставнице задржавају непромијењен облик. Ако прва од њих није предлог (одн. префикс) него појмовна ријеч (именичког или придјевског карактера), начелно су могућна три начина писања: одвојено, полусложеничко (са цртицом) или спојено; у пракси се у неким позицијама умјесто цртице среће и писање црте (нарочито примакнуте црте, без бјелина између ње и ријечи које повезује). Понекад су и у истом споју конкурентна сва три начина: *жиро рачун*, *жиро-рачун* или

жирорачун, а понекад реално долазе у обзир само два: алфа честице (упор. „алфа и бета честице“) или алфа-честице (а не „алфачестице“), људи жабе или људи-жабе (у пракси и људи — жабе, али не и „људижаве“).

Кад је пак у питању прирастање или припадање ријечце која стоји иза главне ријечи, онда је могућно или одвојено или спојено писање (други пут, двапут; гдје год, гдјегод), а писање са цртицом није у оваквим случајевима у нашем правописном систему и традицији.

Исто тако се са цртицом (полусложенички) не пишу јединице састављене од предлога и друге ријечи, него или одвојено или спојено (у очи и уочи, али не и „у-очи“).

76. Однос група ријечи — сложена ријеч није у језику статичан, него вријеме и језички развој доносе одређене промјене. Оне су једносмјерне, тј. група ријечи може прерастати у сложеницу, а практично нема обрнутог развоја, рашчлањивања сложености у групу ријечи. То значи да би у једној идеалној, од почетка добро одмјереној и објективно утврђеној правописној норми њене поправке такође биле једносмјерне, тј. с временом би се наметала потреба да се у неком случају иде на спојено писање умјесто ранијег раздвојеног, а за обратним поправкама нормe не би било потребе. Нормa спојеног и одвојеног писања из 1960. године, иако је у највећем свом дијелу реална и добро уобличена, није ипак успјела да утврди ту идеалну основу од које би се ишло само на поправке које доноси стварни језички развој, што задатак доградње те нормe чини сложенијим.

Процес срастања групе ријечи у једну ријеч, кад га не прати обличка промјена саставница, у језику је врло спор и поступан, тако да у том погледу сам развој језика за тридесетак година откако је утврђивана норма у Прав. 1960 није донио ништа битно ново. Према томе, предмет данашњег нормирања није шта се промијенило у језику за протекле три деценије, него да ли је норма из 1960. г. у свему добро погођена и које би промјене требало унијети у њу да једноставније функционише, да буде у што бољем складу са спонтаним склоностима људи који добро владају језичким изразом и правописом. Анализа материје и праћење појава у пракси показују да у неким појединостима има потребе за поправкама нормe у оба смјера: допуштања спојеног писања гдје Прав. 1960 прописује одвојено, и обрнуто — допуштања одвојеног писања умјесто прописаног спојеног.

77. Највише је отворених питања у писању изражајних јединица које се састоје из предлога и неке друге ријечи, првенствено именице. Она су веома важна, не само због потребе да се начин писања усклади с језичким осјећањем него и због лексикографске обраде, јер од начина писања зависи гдје ће се рјечничка једини-

ца уврстити у азбучни ред (нпр. у Речнику САНУ *испотаје*, схваћено као прилог, долази по азбучном реду у осму књигу, док је предлог из у седмој, а именица *потаја* биће можда у двадесетој).

Опсежну и врло документовану елаборацију правописне проблематике спојева предлога и других ријечи дао је Јосип Баотић, у оквиру већ помињане правописне елаборације коју је организовао сарајевски Институт за језик и књижевност (Радови IV, Сарајево 1977, стр. 259—386). Он је дошао до закључка да је писање израза у чији састав улази предлог најнестабилнија област наше ортографије, како у нормативним приручницима тако и у примјени, нарочито кад су у питању везе предлога и именице (иако би се ова оцјена могла проширити и на неке друге проблеме спојеног, одвојеног и полусложеног писања). До овога долази дијелом због сложености саме материје, а дијелом и због поступка аутора нормативних рјешења, који су — идући за својим језичким осјећањем и сопственим мјерилима — с једне стране дограђивали а с друге разграђивали дотадашњу норму. Испуштало се из вида, закључује Баотић, да ортографску норму стабилном (а то значи и добром) не чини само њена лингвистичка заснованост него и степен уважавања традиционалне компоненте, рјешења која је пракса прихватила.

78. Иако су одредбе Прав. 1960 о спојеном и одвојеном писању одмах почеле изазивати стручну дискусију, донедавио је било мало изричито предложених иновација. Тако је у корист спојеног писања од Прав. 1960 одступило Правописни приручник С. Марковића, М. Ајановића и З. Диклића (Сарајево 1972) у два у свакодневном изразу врло честа примјера: *успут* и *нажалост* (умјесто *уз пут* и *на жалост* у Прав. 1960). Међутим, за далеко више иновација у овом правцу (у корист спојеног писања) изјаснио се 1987. г. „Правописни приручник хрватскога или српскога језика“ В. Анића и Ј. Силића (А—С). Умјесто раздвојеног писања у Прав. 1960, А—С нишу спојено:

двапута, трипута, десетпута, дванаестпута, тринаестпута, тридесетпута; некипут, покојипут, понекипут, свакипут;

двадесетдруги, тридесеттрећи, стопедесетдруги, тисућуседамстоосамдесетпети...; двадесетпетеро, двадесетпетори, двадесетпеторица; двадесетчетверосатни, тридесетдеветогодишњица, тридесетдеветогодишњак и сл.;

светроје; ткобило (когабило); хвалабогу;

наготовс;

нато, усто, притом;

закада, засада, одонда;

досиноћ, одсиноћ, досутра;

наљето, узиму, ујесен, подзиму, сјесени, спрољећа;

предзору, узору;
дођавола, доврага;
довиђења, уздравље;
навелико (трговина), намало;

убрк, узвјетар, узводу, навријеме, углаву, догрла, низдлаку, уздлаку, нажалост, назло, наизглед, уиме, узинат, уинат, доногу, испочетка, спочетка, наприлику, напимјер, насилу, насрећу, настрану, низастрану, устрану, уствари, усусрет, одшале (примјере смо овдје поређали по азб. реду именица).

Овоме се могу додати примјери за које А—С у рјечнику наводе само спојено писање, а у Прав. 1960 је дато и спојено и одвојено: *докада, досада, одсада, достада, отада* (у Прав. 1960 је нпр. „докад и докада поред до када (у јачем истицању)“), *докуда, домалоприје, поподне, послјеподне, претподне, пријеподне* (у Прав. 1960 диференцирано, нпр. *после подне* као прилошки израз, а *послеподне, послеподнева* као именица); *прекодана* (у Прав. 1960 тако кад значи 'сваки други дан', а раздвојено кад значи 'током дана').

79. У правцу одвојеног писања израза који се по Прав. 1960 пишу спојено мало је било изричитих предлога за модификацију нормe (као *до тамо, до краја, на почек* у „Информатору о савременом књижевном језику“ А. Пеце и М. Пешикана), али је било начелних указивања на потребу поправке нормe и у овом смислу; и Ј. Баотић је у помнутој елаборацији норму спојеног писања у неким случајевима оцијенио као исфорсирану. Међутим, сама спонтанa пракса учинила је спорном правописну норму о спојеном писању већег броја израза састављених од предлога и именице.

Та је пракса дошла до изражаја и у нашим описним речницама рађеним на основу ексцерпираних грађе (примјера повађених из штампаних текстова) — у Речнику САНУ (РСА), у Речнику Матице српске (РМ, испрва судјеловала и Матица хрватска), донекле и у Речнику Његошева језика (РНЈ). Иако је, по свједочењу учесника у изради ових рјечника, редакцијско упутство било да се поштује норма Прав. 1960, те су спојено писани изрази унесени у рјечнике и обрађени као прилози, под утицајем скупљене грађе и одвојеног писања у њој дошло је до обраде таквих јединица и као падежних израза, одвојено написаних. На примјер, обрађујући изразе са *ријечју корак* — као што су *држати корак, ићи под корак, ићи корак у корак с неким* — обрађивачи су спонтано (под утицајем одвојеног писања у грађи и ради цјеловитости приказа живота *ријечи корак*) укључивали и израз *у корак*, иако је у Прав. 1960 нормирано спојено *укорак*, тј. израз је оцијењен као прилог а не као дио фразеолошке примјене именице *корак*.

80. Навешћемо, на основу података прикупљених у београдском Институту за српскохрватски језик, повећи број примјера у којима у пракси често долази до одступања од норме спојеног писања, што је дијелом утицало и на обраду у рјечницима. Треба имати у виду да су се из РСА могли узимати подаци само из објављеног дијела, до слова М, и понешто из рукописа за слово Н. Овај списак треба да послужи не само за излагање битне проблематике, него и за анкетну провјеру, за даљи рад на утврђивању преовлађујућих склоности и тражењу најрационалнијих нормативних рјешења. Умјесто „Прав. 1960“ наводићемо краће „Прав“.

БЕСТРАГ: *убестраг* Прав. (у РМ није ушао прилог, вјероватно зато што није било примјера спојеног писања у грађи). — У РМ и РСА одвојено (под именицом *бестраг*): *отићи у бестраг* (пропасти) и сл. Други примјери типа: *поверење здробљено у бестраг*, *убестраг се и Млеци занијели* (далеко су), *отегао се далеко у бестраг*, *пут му се отегао у бестрагу*, *да се у бестрагу негде састанемо* (примјери се овдје и даље не наводе дословно него упрошћено). Сличног је значења и у *бестрв*, што ниједан навођени приручник не даје спојено, а уп. и у *бестрагију* (и: *ухватити бестрагију*), у *недођин*, у *недођију*.

БОГ: *добога* Прав., РМ и РСА; *подбогом* Прав. и РМ. — У РСА и одвојено: *до бога милога*, *под богом* (или са додатком: *благим*, *јаким*, *милим*, а потврђено је у Вуковим пословицама и под *нагим Богом*). И у РЊ: *цвили јадна — до бога се чује*, *колико је под богом инсана*. Ни у РМ и РСА уз прил. *добога* нису дати примјери типа „*до бога се чује*“ (него: *добога лијен*, *добога ми је жао*, *узвично добога!* и сл.).

В(И)ЈЕК: *одв(и)јека* Прав. и РМ. — У РСА (под *век*) од *века*, у зн. *одвајкада*, *од памтивека*. У РЊ *од вијека* (од *вјекова*, и у РМ има од *векова*): „*Али ко је воду од вијека принудио да уз брдо тече?*“

ВОЉА: *довоље* Прав., РМ и РСА. — У РМ и одвојено: *до (миле воље)* 'како и колико хоћеш', такође у РСА: *до воље*, *до миле (божје, сите) воље*, *испсовао га до воље* и сл.

ГЛАВА: *зглаве* Прав., РМ и РСА. — У РМ, РСА и РЊ и одвојено, у примјерима типа „*Ал смо добро с главе погинули*, *погибоше наши стотињаши*“ и др.

ГЛАС: *изгласа* Прав., РМ и РСА. — У РМ и одвојено: *из (иза) гласа*, *из свега гласа*, такође у РЊ: *пјевају из гласа*, *сви из гласа*. РСА не даје одвојено „*из гласа*“, него само *из свег(а) гласа*, *иза гласа* (*викну иза гласа* и сл.).

ДВОР: *здвора* ('споља') Прав., РМ и РСА; *надвор* ('напоље, ван') Прав. и РМ. — У РСА и изрази *с двора* и (синонимично) *из двора*, такође *на двор* и *на двору*, а у РМ само ово посљедње (*на двору*). Међу значењима именице **ДВОР** је и 'двориште'.

ДОМАК: *надомак* Прав., РМ и РСА. — Углавном се поштује норма спојеног писања *надомак*, али се такво писање не шири и на локативни облик, те РМ и РСА обрађују као израз *на домаку* ('близу, на помолу' и сл.). Ријеч **ДОМАК** живи и у друкчијој примјени: *ван домака топова РМ, ван домака науке РСА, над домаком умнога погледа РЊ.* — Уп. **ИЗМАК**.

ДОХВАТ: *надохват* Прав., РМ и РСА. — Стање је слично као и код претходне ријечи, с тим што је у РМ под ријечју **РУКА** обрађено и одвојено писање, израз *на дохват(у) руке*. Међутим, под ријечју **ДОХВАТ** ни РМ ни РСА не обрађују *на+дохват* (поштујући норму спојеног писања), него само друге обрте, нпр. *изван дохвата шрапнела, на дохвату руке РМ, на дохвату, измаћи дохвату, у дохвату топова, ван дохвата злу* и др. РСА. И прикупљена грађа која ће се објавити под **НАДОХВАТ** у РСА показује превагу спојеног писања у пракси (11 примјера спојено и 5 раздвојено); треба имати у виду да РМ не свједочи о стању у грађи, јер је у редакцији подешаван правопис цитата, док се у РСА преноси начин писања из екскерпираног извора.

ДУШАК: *надушак* Прав., РМ и РСА. — Под ријечју **ДУШАК** у РМ обрађено и одвојено испити, *искапити, попити на душак*. У РСА је обрађен низ израза истог значења као фразеолошка примјена именице **ДУШАК**: *из душка, на један душак, од једног душка, о душак, у душак, у један душак, у једном душку, с једног душка, од душка, у душку, али је поштована норма Прав., па није додато на+душак* (него је обрађено као прил. *надушак*), иако би се логично уклапало у ове изразе.

ЗДРАВЉЕ: *наздравље* Прав., РМ и РСА. — У РМ и РСА се и под ријечју **ЗДРАВЉЕ** поштује норма Прав., па се у РСА *на здравље* упућује на прилог *наздравље*, а у РМ се као 'уобичајене речи при поздрављању и наздрављању' обрађују изрази у *здравље, са здрављем*, али не и *на здравље* (у складу с нормом Прав.). У РЊ је, међутим, дато одвојено *на здравље ти (ви)* ('у наздрављању'). — Од ове употребе у поздрављању и наздрављању треба разликовати обичајну нар. узречицу *на здравље теби (њему итд.)*, „да се не дослути зло“ (кад се неко упоређује с покојником или болесником), која се у РМ обрађује одвојено, јер се подразумијева да се на ово значење не односи норма спојеног писања у Прав. Међутим, у пракси је често одвојено писање и ван оквира овог значења (у грађи обрађеној за РСА под **НАЗДРАВЉЕ** има 18 потврда за раздвојено писање, а 13 за спојено). — У Прав. је израз у *здравље* дат одвојено, чега се држе и рјечници (док се код А—С даје спојено).

ИЗБОР: *поизбор* Прав. и РМ. — У РМ је (под ријечју **ИЗБОР**) обрађено и одвојено *по избору*, а такође и у РСА изрази *по избор* (на основу четири потврде раздвојеног писања) и *по избору*, док РЊ има само *по избору*.

ИЗМАК: *наизмак* и *наизмаку* Прав., РМ и РСА. — РСА (поштујући норму Прав.) под ИЗМАК не даје изразе с предлогом *на* (него само обрте типа *измак века, измак ноћи, измак добитка, очи траже измака* итд.). У РМ је, међутим, обрађено и одвојено *на измак* и *на измаку*: *доћи на измак* ('исцрпсти се, бити на крају својих снага'), *стићи на измак шуме, на измаку живота, зима је била на измаку, снага је на измаку*. — Овдје је рјешење у Прав. изузетно, јер се спојено писање примјењује и на локативи облик (*наизмаку*), за разлику од израза са ДОМАК, ДОХВАТ и др.

ИСКАП: *наискап* Прав., РМ и РСА. — Норму поштују рјечници, а углавном и пракса. Именица ИСКАП ван везе с предлогом *на* среће се само изузетно: *на помирење и искап здравице, након искапа* (обоје код истог писца, В. Јелића).

ИСТИНА: *уистину* Прав. и РМ. — РМ и РСА под ИСТИНА не обрађују израз *у+истину* (поштујући норму Прав.), али у РЊ налазимо: *у истину пјевац* (истински пјевач).

КОРАК: *уорак* Прав. и РМ. — Обрађено у РМ и као фразеол. изр. уз ријеч КОРАК: *ићи у корак (с ким), пратити кога у корак*. Такође у РСА: *ићи у корак (с неким или нечим), пратити кога у корак, идем у корак (не трчећи), као да су се случајно среле и нашле у корак, корак у корак* ('сустопице, стално, потпуно'), *држати корак* и др.

КОШТАЦ: *укоштац* Прав. и РМ, а и у РСА је још необрађени прилог *укоштац* поменут уз обраду ријечи КОШТАЦ. — У РМ се, међутим, обрађује и растављено писање: *хватати се, ухватити се, зграбити се у коштац (с ким или чим)*. У РСА је ово остављено да се обради као прилог *укоштац*, али су као дио живота ријечи КОШТАЦ обрађени неки друкчији обрти у којима долази *у+коштац*: *као да зове у коштац, чети турској у коштац изиђу, хитају у коштац са моћном Земљом, а поред тога и друкчије примјене именице КОШТАЦ*: *у коштацу звера наопаког, вјетар у коштацу с дрвећем, настао је самртни коштац* и др. (сличних примјера има и у РМ).

КРАЈ: *докраја* Прав., РМ и РСА; *с краја* Прав., *скраја* РМ. — Рјечници, међутим, обрађују и растављено до краја у изразима довести што до краја, ићи до краја РМ, (ис)терати до краја, ићи до краја РСА. У Прав. је дато само одвојено *с краја*, али РМ има *скраја* у два значења: 1. (предлог с ген.) 'при свршетку, поткрај': *скраја другог дела исповести* и 2. (прил.): *овце су стајале скраја*. Поред тога, под ријечју СКРАЈА дат је и израз *скраја накрај*, али под ријечју КРАЈ друкчије: *с краја накрај*. У РСА је тај исти израз (под ријечју КРАЈ) дат као *с краја на крај* (што изгледа најлогичније), а у истом значењу и *од краја на крај*.

КРУГ: *укруг* Прав. и РМ. — У РСА је као дио примјене именице КРУГ дат примјер: *око њега су се у круг били окупили, а у РМ*

тај исти примјер као потврда прилога *у круг*.

МИМОГРЕД: *умимогред* Прав., РМ и РЊ. — У грађи има потврда и за просто МИМОГРЕД, у значењу прилога синонимичног са *умимогред* ('у пролазу, успутно') и именице: *каже у мимогреду, кратко објашњење у мимогреду*.

НЕБО: *поднебом* Прав. — У РМ обрађено одвојено: *под небом* 'у читавом свету' (заједно с другим изразима са именицом НЕБО: *до неба* 'у врло велику висину', *уздизати до неба*). Исти поступак и у РЊ: *јединствен под небом, најсветију бих дужност под небом испунио*. Спојено *поднебом* у рјечницима није регистровано. Уп. БОГ (*подбогом*).

НЕВРАТ: *уневрат* Прав. и РМ. — РМ (поштујући норму Прав.) уз именицу НЕВРАТ не даје израз с предл. у, него само друкчије примјере: *од неврата придржати* и *пјесн. тоне у неврата хлад*. У обраду те именице у рукопису РСА укључени су, међутим, и изр. са у (*девет потврда, све раздвојено писање*).

НЕДОГЛЕД: *унедоглед* Прав. и РМ. — За им. НЕДОГЛЕД РМ има примјере *зуримо у поноре и недоглед, облаци пливају по високу недогледу*, а не укључује изр. у + *недоглед* (поштујући норму Прав.), али је у пракси често и одвојено писање у *недоглед*.

НЕПОВРАТ: *унеповрат* Прав. и РМ. — Стање је слично као и код претх. ријечи. Потврде за им. НЕПОВРАТ у РМ: у *смрт црну* — у *тмурни неповрат и узајмити новац на неповрат*.

НЕРУКА: *снеруке* Прав. и РМ. — У РМ је обрађена и именица НЕРУКА (у зн. 'несрећа, неприлика'), али уз њу нема примјера типа *с + неруке, на + неруку*. У грађи РСА има више примјера одвојеног писања израза *с неруке*.

НИЗ: *унизи* Прав. и РМ. — Ово је рецидив из Вукова рјечника, који се одатле механички преноси кроз приручнике. Иначе, именица НИЗ обичнија је у м. роду и не спаја се с предлозима: *спустисмо се у низ, доље у низу избила вода* РМ.

ОДМЕТ: *наодмет:* Прав., РМ и РСА. — РМ има и именицу ОДМЕТ (у истом значењу и ОДМЕТАК: 'оно што се одметне, одбаци'), али уз њу не обрађује израз с предлогом *на*, него га упућује на прилог: *на одмет в. наодмет*. У пракси је распрострањено и одвојено писање; у РСА је прил. *наодмет* потврђен са седам примјера, од којих су шест одвојено написани у изворима.

ОКО: *наочи* Прав. и РМ. — Прав. прецизира да се пише спојено *наочи* кад значи 'наоко, на изглед', али не и у примјерима типа: *не долази ми на очи*. У РМ је одвојено дато и *на очи* *целом свету, пропада на очи, расте на очи* (чиме се прецизира, а не оспорава норма Прав.). Неспорно је спојено писање у значењу 'уочи', које налазимо већ у Вукову рјечнику.

ОКРУГ: *оу круг* Прав. и РМ. — РМ даје и одвојено: у *о круг* 'кружно, унаоколо'.

ОЧИГЛЕД: *наочиглед* Прав. и РМ; *уочиглед* РМ (Прав. нема). Под *очиглед* РМ има само упућеницу: *очиглед м* (само у прилошкој служби) в. *наочиглед* и *уочиглед*. У грађи има и примјера одвојеног писања.

ПАКОСТ: *напакост* Прав., РМ и РСА. — Од три потврде у РСА двије су писане раздвојено.

ПАРЧЕ: *напарче* Прав. и РМ. — РМ обрађује и одвојено: *на парче радити* ('уз плату по комаду'), *растао сам на парче* (био сам кржљав), *у рату се живи на парче*. РСА само региструје прил. *напарче* и упућује обраду на именицу **ПАРЧЕ**.

ПОСЛЕДАК, ПОСЉЕДАК: *допослетка* Прав., РМ и РСА. — У РМ и одвојено: *трошили су до послетка да не остане иза њих*, такође с предлогом у: *у посљедак обузет је...*

ПОЧЕК и ПРИЧЕК: *напочек* Прав., РМ и РСА. — РСА даје *напочек* као прилог (сагласно са Прав.), али су све потврде у изворима писане одвојено. Као прилог *напочек* је ушло и у Вуков рјечник, а одатле и у РМ, али је дато и одвојено *на почек*: *даје на зајам или на почек, дају њему справе на почек*. По значењу је исто вјетно **ПРИЧЕК**, али овдје ниједан приручник не примјењује спојено писање: *на причек, у причек* РМ, *жито раздајем у причек* на руду РЊ.

ПРАВАЦ: *направац* Прав., РМ и РСА. — РМ даје и раздвојено: *на правац 'равно, право, правце'*. Спојено писање преузима се из Вукова рјечника и из Прав.

ПРЕЗДАН: *напрездан* Прав., РМ и РСА. — У грађи РСА потврђено је и одвојено писање. Исто (прилошко) значење има и облик без предлога: *прездан* (РМ) (некадашњи предл. *през + дан*).

ПРЕКИД: *напрекид* Прав., РМ и РСА. — У грађи РСА потврђено је и раздвојено писање. РМ има и израз *на прекиде*.

ПРЕСКОК: *напрескок* Прав., РМ и РСА. — У грађи РСА потврђено је и одвојено писање.

ПРЕТЕК: *напретек* Прав., РМ и РСА. — У РМ обрађено и одвојено: *имати на претек, имати на претеку 'имати доста, толико да и још претекне'*. И у грађи РСА има потврда одвојеног писања.

ПРЕША: *напрешу* Прав. — Такав прилог није ушао ни у РМ ни у рукопис РСА. РМ обрађује одвојено: *на прешу* (учинити што) 'у журби, брзо, хитно', а има и није *преше*, *у највећој преши*, без икакве *преше*; уп. и у РЊ с *прешом*.

ПРОПАЊ: *упропањ* Прав. и РМ. — Примјери за прилог у РМ су *јездећи упропањ, дојаше упропањ*, а под **ПРОПАЊ** налазимо: *коњ нагнан бичем у дивљи пропањ, коњаник у пропњу*.

ПРСТ: *напрсте* Прав. и РСА; *упрсте* Прав. и РМ. — РМ обрађује *на прсте* само одвојено: *на прсте се може избројати* (набројати); каже се и: *на прсте једне руке*. — Израз с предлогом у РМ обрађује и спојено (као прилог *упрсте*) и одвојено: *знати* (познава-

ти) нешто у прсте (као својих пет прстију), такође у прсте се може избројати (набројати). И РЊ даје одвојено: знати у прсте.

РАСКИД: *сраскида* Прав. и РМ. — РМ обрађује и одвојено: *с раскида* и (у истом значењу) *од раскида*.

РАСКОРАК: *ураскорак* Прав. и РМ. — РМ обрађује и одвојено: *ићи у раскорак* (о корачању војске и фигуративно); уп. и примјере: *у став раскорака, о дубоком раскораку између теорије и праксе*.

РЕД: *изреда* Прав., РМ и РСА; *одреда* Прав. и РМ; *среда* Прав. и РМ. — РМ, међутим, обрађује и одвојено: (*сви*) *од реда (из реда), с реда (сви)*. И у РЊ је: *не шће сјећи из реда војнике ('не прескачући никог, по реду')*.

РУКА: *наруку* Прав., РМ и РСА; *сруке* Прав. и РМ. — РМ обрађује и одвојено: *ићи на руку 'помагати', с руке ми је 'на згодном месту', поред добити, примити на руку (на руке)*. Именица *рука* има и иначе богату фразеологију: *за руком, испод руке ('тајно'), на руци, при руци, од руке, под руку, на брзу руку, на своју руку, у најбољу руку* — гдје именица РУКА губи своје право значење, али се одвојени начин писања не доводи у питање. У РСА су за прил. *наруку* три потврде с раздвојеним писањем, а једна са спојеним.

СМРТ: *насмрт* Прав., РМ и РСА. — РМ обрађује и одвојено: *бити на смрт, лежати на смрт, бити на смрт болестан*.

СР(ИЈ)ЕДА: *посреди* Прав. и РМ. — РМ обрађује и одвојено *по среди: бити по среди 'у суштини, у ствари'*. Уп. и *изнети на среду РМ, сам да Милош оста на сриједи РЊ, по сриједи душе и срца РЊ*. И у Прав. је *на среди*.

СТРВ: *бестрва* Прав., РМ, РСА — Спојено писање овдје је нормално (проблематика је слична са *бестрага*), али се у РМ даје и одвојено израз *пропасти без стрва 'нестати, ишчезнути без трага'*.

СУМИТ: *усумит* Прав. и РМ. — У РМ обрађено и одвојено: *у сумит ('сумитице')*.

СУСПРЕТ: *насусрет* Прав. и РМ. — У РСА је овај израз само регистрован као прилог и упућен на обраду уз именицу СУСПРЕТ.

ТРАГ: *бестрага* Прав., РМ и РСА. — Ово је врло обичан прилог, богате семантике. Уп. значења прилога *бестрага* у РСА: *'веома далеко; незнано куд; неповратно, потпуно, сасвим; врло много, претерано, исувише; дођавола, доврага'*; уз то и изрази *бестрага му глава, бестрага те било, отићи бестрага ('пропасти')*. Ипак је у РМ обрађено и одвојено писање у изразу *без трага (отићи, нестати и сл.)*.

УЗВРАТ: *заузврат* Прав., РМ и РСА; *наузврат* Прав. и РСА. — РМ има и одвојено за *узврат* (под УЗВРАТ): *дао кућу а за узврат добио штенару (поред обрта противников узврат, као узврат)*.

УПРТ: *наупрт* Прав. и РМ. РМ има и именицу *упрт* (под *упрти-ма*, свој *упрт распртио*), а уз њу и израз *на упрт носити* (одвојено написан).

УШТРБ: *науштрб* Прав., РМ и РСА. — У грађи РСА потврђено је и одвојено писање. У РМ је обрађена именица *уштрб* (*наука неће трпети уштрба, могла би се без уштрба подијелити*), али израз с предлогом *на* није уз њу дат (него као прилог *науштрб*).

ЧИСТАЦ: *начистац* Прав. и РМ. — У РМ обрађено и одвојено: *довести (извести, истерати) што на чистац, доћи, изићи (с ким) на чистац, такође и бити на чистацу, ухватити чистац*.

ЧУДО: *зачудо* Прав., РМС и РСА. — У РМ обрађено и одвојено: *за чудо, за дивно чудо*. Уп. и у РЊ: *за чудо ми је, али ми је за чудо*.

81. Прелазећи на оцјену оправданости спојеног или раздвојеног писања у изложеним случајевима, треба најприје да издвојимо спојеве предлога са заменичким прилозима, јер овдје поједине ријечи не треба посматрати одвојено, изоловано, него у системским низовима којима припадају. Поправке норме у оваквим случајевима треба да воде што већој системској досљедности, једнаком правописном поступку у истовјетним низовима.

а. Један такав низ чине спојеви предлога *од* и *до* са временским прилозима *кад(а)*, *сад(а)*, *тад(а)*, *онда*. Нема потребе мијењати начелно рјешење Прав. 1960: *докад* и *докада* (поред *до када*, у јачем истицању), само га треба досљедније спровести, примјењујући га и *на онда*, што је у Прав. 1960 само дјелимично урађено. Наиме, предвиђено је *доонда* и *до онда*, што је у складу са системом, али само *од онда*. Ово треба дорадити, па би читав низ изгледао овако:

откад	одсад	отад	
откада	одсада	отада	одонда
(од када)	(од сада)	(од тада)	(од онда)
докад	досад	дотад	
докада	досада	дотода	доонда
(до када)	(до сада)	(до тада)	(до онда)

б. У Прав. 1960 је исто рјешење примијењено и на *до + куд(а)*: „*докуд* и *докуда* поред *до куда* (у јачем истицању)”. Овај прилог, међутим, не иде у исти системски низ са претходнима, него са *откуд(а)*, *одовуд(а)*, *одонуд(а)*, који се по Прав. 1960 (и по општем обичају) пишу само спојено. За разлику од ових прилога, *докуд(а)* је врло ријетка ријеч, за коју се једва нашло нешто потврда у рјечничкој грађи: *докуд* не допире *смијех РМ*, *није знао докуд сеже сан а докуд живот, докуд око сеже, докуд год се гране пружају РСА* (све у краћем облику и у значењу 'докле'). Нема оправдања да се овдје предвиђа и раздвојено писање, *друкчије* него у осталим случајевима; *дакле: докуд(а)* — једнако као и *откуд(а)*.

c. Прав. 1960 не доноси до + овамо, до + онамо, из чега треба подразумевати да није предвиђено спојено писање, али је унесено дотамо (само спојено написано). Ово су у говору доста ријетки изрази, али и колико се јаве не би се рекло да се осјећају као срасли у једну ријеч, те ће оправдано бити одвојено писање: до овамо, до тамо, до онамо.

d. За спојеве предлога за са прилозима типа кад(а) Прав. 1960 даје само: закад и за када, засад и за сада, заонда (само тако). Спојеве с предлогом за представљају слободне комбинације предлога и прилога, за разлику од спојева са од и до, који се укључују у систем замјеничких прилога, у одговарајуће системске низове (откад-одакле-откуд, одсад-одавде-одовуд, отад-одатле-отуд итд.). Спојеве са за остају изван тога система, па се на њих не може аутоматски примијенити правописно рјешење из т. 81а, него ће спојено или одвојено писање зависити од значења, које може бити двојак: значење намјене (нормално за предлог за) и значење привремености, временског ограничења. У овом другом случају предлог губи своје нормално значење, те можемо узети да је дошло до срастања израза у сложену ријеч, па је оправдано спојено писање, без обзира на то има ли прилог или нема крајње -а. Ово значење најобичније је у споју са сад(а); уп. примјере из РСА (гдје су обје варијанте, засад и засада, обрађене као спојено написане): у селу има засад осам ђермова, засад није видио ништа сумњиво, о непријатељу се засада зна да је избио на јужне падине, засада се још не пењем по брдима. У одговарајућем значењу привремености много су рјеђи (али су ипак потврђени) прилози затад и заонда: затад сам био одустао од својих планова, кнез затада [у извору: за тада] није хтео у рат, ја сам мислио бунтовно и заонда протузаконито итд.; за + кад(а), међутим, не јавља се у овом значењу привремености, него само у значењу намјене, за које је реално нормирати одвојено писање, нпр.: за кад(а) је заказан састанак? Слично и: нека то буде нешто за сад(а) а нешто за сутра итд.

82. Најсложенија је провјера нормe и идентификација могућних поправки кад су у питању спојеве предлог + именица, гдје вјероватно има највише потребе за поправкама нормe Прав. 1960. Да бисмо сигурније идентификовали случајеве који долазе у обзир за такве поправки, спровели смо и једну обимнију анкету, гдје је двадесетак питања било усмјерено на могуће поправке у корист спојеног писања, а око шездесет на могуће поправке нормe у обрнутом правцу, у корист одвојеног писања онога што се по Прав. 1960 пише спојено.

У анкети су учествовале невелике анкетне групе, али различито комбиноване:

— 13 новосадских лектора (скраћ. Лект. НС), тј. језичких редактора у разним гласилима и издавачким кућама, али само по једном сажетијем упитнику, за један дио питања;

— 10 наставника одн. професора сх. језика из БиХ (скраћ. *(Наст. БиХ)*);

— 5 београдских лексикографа из редакције Речника САНУ (М. Вујанић, М. Радовић - Тешић, М. Тешић, М. Николић, М. Симић — скраћ. *Лекс. Бгд*);

— 5 других лингвиста (Радослав Катичић, који нам је љубазно у два маха одговорио на послате упитнике, затим М. Шипка, П. Ивић, Ј. Јерковић и М. Пижурица, скраћ. *Лингв.*).

Треба имати у виду да су изјашњења заснована углавном на језичком осјећању, а не на проучавању и заузимању става. Да бисмо стекли неки увид и у склоности младе генерације, анкетирали смо и десет никшићких студената.

Уопштено посматрана, анкета је потврдила Баотићев закључак да је ова материја најмање стабилизовани дио наше правописне норме, јер су се испојиле крупне индивидуалне разлике. На примјер, један од учесника из БиХ дао је 23% одговора у корист спојеног писања, а један његов колега 88% (просјек је ближи првоме). Четворо београдских лексикографа међусобно су доста сагласни (просјек 33% изјашњења за спојено писање), али је четврти (М. Тешић) далеко склонији спојеном писању — 76% (како је он и пјесник, могуће је да долази до изражаја и неко експресивно оцјењивање начина писања). У групи лингвиста оцјене су уједначеније (просјек 26% спојеног писања), али се уочава да је одвојеном писању најсклонији Катичић, затим Ивић и Јерковић, док се Пижурица и нарочито Шипка нешто чешће опредјељују за спојено писање. — Међутим, упркос индивидуалним разликама, анкета се показала као реалан индикатор стварних правописних проблема и оквира могућног поправљања норме.

Анкета открива и неке моменте који утичу да се у језичком осјећању падежни израз схвати као једна ријеч, на примјер с предлогом *на* прихвата се као једна ријеч само акузативни облик, а спој с локативом готово једногласно се оцјењује као несрасли падежни израз (*на измаку, на дохвату, на домаку*). На признавање сраслости дјелује и уобичајеност израза; тако спојено писање добија подршку у *до+ђавола, до+врага*, али се она не преноси аутоматски на израз *до+бијеса* (који је истог значења, али мање обичан).

Могуће поправке норме у корист спојеног писања

83. Анкета описана у претходној тачки дала је предност спојеном писању ових израза с предлогом (наводи се по појединим анкетним групама број изјашњења за један или други начин писања, с тим што неизјашњени одговори нису ушли у статистику):

	Лект. НС	Наст. БиХ	Лекс. Бгд	Лингв.
(1) тога нажалост немамо тога на жалост немамо	10 3	7 2	3 2	5 0
(2) довиђења! до виђења!	13 0	7 2	4 1	4 0
(3) доврага! до врага!	11 2	7 1	3 1	4 1
(4) дођавола! до ђавола!	11 2	7 1	3 1	4 1
(5) био је наизглед весео био је на изглед весео	9 4	7 2	3 1	4 1
*				
(6) испочетка је тако мислио из почетка је тако мислио		6 4	2 3	4 1
(7) спочетка је тако мислио с почетка је тако мислио		4 5	2 3	4 1
(8) она је уствари добра она је у ствари добра	8 5	7 3	3 1	2 2

Колико је било неизјашњених одговора може се видјети кад се одузму изјашњени одговори од укупног броја анкетираних (13 + 10 + 5 + 5). Изузев за израз *из + почетка*, никшићки студенти дали су предност спојеном писању.

84. Као оцјена могућих поправки нормe у корист спојеног писања израза с предлогом може се засад рећи углавном ово:

а. Изван сумње је да је у изразу *уз + пут* (кад је у прилошкој служби) процес срastaња доведен до краја, те је оправдано само спојено писање, нпр. *то је само успут споменуо, свратиће само ако му буде успут*. О овоме се већ испољила практично општа сагласност нормативиста, па нисмо ни вршили анкету, а нема ни потребе да се у пракси одлаже ова поправка до некакве формалне верификације.

б. За једну групу спојева с предлогом који се по Прав. 1960 пишу одвојено може се рећи да је стварни процес срastaња довољно одмакао да се ни спојено писање не би косило с језичким осјећањем. У овим случајевима је одвојено писање, због недовршености процеса срastaња и дејством правописне одредбе, добрим дијелом ушло у навикоу, али у пракси има и колебања, у неким примјерима и фактичког дублетизма. Лингвистички посматрано, овдје нема нужности да се мијења норма, али ни битне сметње за то, те су могуће поправки ако би се с њима лакше постигла нормативна сагласност, а тиме и могућност да се устале правописне навике. На-

бројићемо примјере који се на основу наше анкете могу сврстати у ову групу и предочити као могућне поравке норме.

нажалост умјесто *на жалост*. Значење именице овдје је више изблиједјело него кад се каже *на моју жалост*, или *на жалост његових другова*, *на жалост и нашу и њихову*, гдје свакако треба задржати одвојено писање (такође и *у на срећу*, *на несрећу*).

доврага, *дођавола* умј. *до врага*, *до ђавола*. Анкета показује да се ови спојеви (у узвичном значењу) идентификују у језичком осјећању као срасли, али ни именичка мотивација није избрисана. То се види не само из проширеног *до сто ђавола*, него и из тога што се од ових именица прави још низ донекле сличних израза, нпр. *к врагу* (отићи, поћи, окренути, или без глагола — као узвик); ако би се писало спојено, то би аналогно водило и ка писању „*гђаволу*“, „*гбијесу*“, „*гбелају*“, што би било сасвим необично. Уп. још: *у врага*, *у врага дома* ('веома далеко'), *за врага* ('узалуд'), *на врага* ('на несрећу'), *по врагу*, *без ђавола* ('на миру'), спојено би било „*бежђавола*“, *за ђавола*, *по ђаволу*, *к ђаволу*, *од ђаволâ* (из *несташлука*) и сл. Због тога ваља добро просудити треба ли нарушавати једноставно правило примијењено у Прав. 1960 — да се именице *враг*, *ђаво* и сл. не спајају с предлозима.

наизглед умј. *на изглед* ('привидно'). Овдје поправка норме не би изазвала неке ланчане проблеме.

довиђења умј. *до виђења* (поздрав). Примјери типа *до + виђења* до сутра, *до + виђења до уторка* свједоче о сраслости израза (слично је збогом до сутра). Чује се, међутим и *до + виђења сутра*, *до + виђења у уторак*, гдје су и предлог *до* и именица *виђење* сачували посебни смисао, што значи да процес срастања није довршен. На то указује и аналогни израз *до слушања*, који се каткад чује у радио-емисијама.

с. У посљедња три примјера из т. 83. спојено писање у анкети није добило тако јасну подршку као у претходним примјерима,

испочетка умј. *из почетка* и *спочетка* умј. *с почетка* провјеравано је у значењу 'исправа, у почетку', и у том значењу спојено писање је добило релативну подршку. Али ако би се овдје нормирало спојено писање, вјероватно га не би требало проширити на значење 'од почетка', нпр.: *кренимо опет из почетка* (*с почетка*).

у + ствари схвата се и као ријечца ('заправо'), али и као падежни израз, у ослонцу на истозначно у самој ствари и слично, *у бити*, *у суштини*, па отуда и доста подијељена мишљења о пожељном начину писања.

d. У анкети је дата предност (изразита или релативна) одвојеном писању израза *на страну*, *на зло* (*рана се дала назло има* нешто подршке, а *слути назло нема*), *трговина на велико* и *на мало*, *на готовс*, *на то*, *уз то*, *при том(е)* (притом има извјесне подршке, а притоме готово је без присталица).

e. Одвојено писање треба задржати и у изразу *на прим(ј)ер*, гдје је предлог ван свога поља значења, али именица остаје у свом правом значењу, тако да аргумената има и један и други начин писања. По Белићевом правопису израз се писао спојено, али се од 1960. године створила и укоријенила нова правописна навика. Ово су потврдиле и спроведене пробне анкете међу наставницима и лекторима (једно раније анкетирање, а не оно описано у т. 82, у коме овај израз није ни био у упитнику); једино су колебљив одговор дали наставници руског језика (вјероватно под утицајем спојеног писања у руском). У Хрватској није ни раније било навикнутости на спојено писање, јер је у Боранићевом правопису било *на примјер*, па је то 1960. г. прихваћено као заједничко правило, иако су се неки чланови Правописне комисије (са српске стране) залагали за спојено писање.

f. Ни у преосталим спојевима с предлогом гдје су се А—С изјаснили за увођење спојеног писања (в. т. 78) нема довољно оправдања да се прихвати та иновација. Треба, дакле, и даље писати одвојено (у заградама додајемо примјере које А—С не помињу, а слични су примјерима написаним спојено у њиховом приручнику):

до синоћ, од синоћ, до сутра (тако и од сутра, до вечерас, до јутрос, до јуче, до данас, од вечерас, од јутрос, од јуче, од данас итд.);

на љето и на лето, у зиму, у јесен, под зиму, с јесени, с прољећа и с пролећа (такође: на прољеће и на пролеће, на јесен, у прољеће и у пролеће, у љето и у лето — тј. боље је задржати општи принцип из Прав. 1960 да се називи четири годишња доба не пишу спојено с предлозима);

пред зору, у зору (и пред свитање, у освит и сл.);

у брк (и у лице, у очи, код неких писаца има и у зубе у истом значењу), уз в(ј)етар, уз воду (и низ в(ј)етар, низ воду), на вр(и)јеме, у главу (у РСА значење 'право, непосредно, лично': опремили посланицу у главу краљу), до грла (и до гуше, до ушију), низ длаку, уз длаку (и уз нос), у име (нпр. у име свих, у име своје, гдје облик „своје“ указујући на именицу средњег рода, лингвистички искључује могућност спојеног писања у +име), уз инат, у инат (и за инат, од ината), до ногу, на прилику, на силу (и супр. на лијепе), на срећу (и на несрећу), низа страну (и уза страну), у страну, у сусрет, од шале (и из шале).

g. Што се тиче дублетних рјешења у Прав. 1960, већ смо говорили о спојевима предлог + кад, тад и сл. (т. 81). Треба додати да је у Прав. 1960 дато до + малопр(и)је као дублет (спојено и одвојено), а од + малопр(и)је само спојено, и да то треба уједначити; само је питање треба ли то урадити сводећи обоје на спојено писање (како се изјашњавају А—С) или уносећи корекцију у обрнутом смјеру. — За спојеве са подне добро је ријешено у Прав. 1960: спојено се пише именица (нпр. *цијело пријепдне сам те чекао*), а

одвојено прилошки израз (*радио је прије подне, доћи ће после подне*). Израз преко дана, кад значи 'током дана', треба писати одвојено (такође преко ноћи).

h. За израз у + здравље лингвистички је искључено спојено писање у проширеним обртима типа *у здравље твоје*, гдје средњи род замјенице указује на именицу *здравље*; смисаоно је исто и у *здравље свих нас*. И кад изостану оваква проширења, може се узети да се она подразумевају или да се могу подразумевати, што би оправдало одвојено писање, иако анкета показује знатну склоност спојеном писању непроширеног израза. Донекле је слично и на + здравље (по Прав. 1960 *наздравље*), гдје могућност проширења типа „на здравље и на дуг живот“ указује на недовршен процес срастања.

85. У друкчијим склоповима из т. 78 (који у свом склопу немају предлог) мало има мјеста за преправку норме из 1960. године.

a. У Прав. 1960 у ствари је добро регулисано писање ријечце пут(a):

„пут(a) (у прилошком значењу): једанпут, двапът и два пѹта, трипут и три пута, четирипут и четири пута; пет пута, шест (итд.) пута. . . ; први пут, други пут, трећи пут; овај пут, који пут, неки пут, сваки пут и сл.; колико пута, више пута, много пута и сл.; прошли пут, посљедњи (последњи) пут“.

Да дијелови нису срасли у једну ријеч (те да се не може уопштити спојено писање), доказују и овакви примјери из грађе и говора: *два или три пута, колико ти пута кажем, „сваки се пут стидимо“ (Љубиша), „шта је и шта пута ишао“ (Змај), „бојим се да смо овога пута ми на реду“ (Стј. Крањчевић)* итд.

b. Вишечлане бројеве треба одвојено писати, било да су основни, редни или збирни, јер не чине једну ријеч; због фактичке уклопљености у систем бројева, ово се односи и на именице типа *двојица, четворица: триста шездесет три ђака, триста шездесет тројица, триста шездесет троје дјеце, триста шездесет трећи* итд.

c. Посебно треба оцјењивати питање писања вишечланих бројева кад стварају сложеницу са именицом или придјевом, нпр. *-сатни, -часовни, -годишњи, -годишњица, -годишњак*. Овакви спојеви најчешће се јављају према двочланим сложеним бројевима, те се спој ипак може изговарати као једна ријеч, али их понекад има и према вишечланим сложеним бројевима. Овдје ће бити оправдано прихватити иновацију А—С и нормативно признати писање типа *двадесетдвогодишњи, двадесетдеведодневни, седамдесетпетогодишњак, стодвадесетпетогодишњица* (може се писати и *125-годишњица* и сл., поред *сто двадесет пета годишњица*) итд. Оваквом писању дала је досљедну подршку и једна импровизирана анкета.

d. Пишемо: *све четири, свих пет, сва тројица* итд., а онда је једино оправдано тако писати и *све троје*.

e. Допусне ријечце уз замјенице пишу се по Прав. 1960 и по општој пракси одвојено, изузев *год*, које има два значења, па од тога зависи и писање: *добро је што год даш*, али: *дај бар штогод* (у овом другом случају *год* губи наглашеност). То треба и даље задржати, а то значи да треба писати и (т)ко било, кога било, који било, какав било (такође који драго или који му драго).

f. Неприхватљиво је и спојено писање „*хвалабогу*“.

Могуће поправке нормe у корист одвојеног писања

86. Видјели смо у т. 80 да има низ израза предлог + именица који се по Прав. 1960 пишу спојено, али у пракси има доста колебања и фактичког дублетизма, а у неким случајевима преовлађује одвојено писање. Добрим дијелом то долази отуда што аутори иду за својим језичким осјећањем превиђајући да одступају од одредби Прав. 1960. До нехотичног одступања највише долази у изразима који су ријетки у говору и писму, јер мало ко зна без загледања у приручник шта Прав. 1960 прописује нпр. за у + *бестраг*, у + *неврат*, на + *парче* — док се за честе изразе, какви су рецимо на + *примјер* и у + *ствари* по правилу зна норма.

Никакво изнађено формално правило или мјерило неће нам дати несумњиви кључ за оправданост спојеног или одвојеног писања, нпр.:

— Пренесени акценат типа *љ јесѣн* чини да се израз више осјећа као срastaо него ако тога нема (нпр. у *прѡљеће*), али пренос акцената није никако довољан знак срastaња, јер ту појаву имамо и у таквим изразима који ван сваке сумње представљају групу ријечи (*на воду*, *у гору*, *у град* итд.).

— Осјећању сраслости доприноси и кад се именица не јавља ван дате спреге с предлогом, али и то није довољно мјерило. Пише се, на примјер, само одвојено од *памтив(и)јека*, иако се „*памтив(и)ек*“ не употребљава у другим обртима. Осим тога, за понеку именицу нам се само чини да се јавља искључиво у одређеној спрези с предлогом, а кад погледамо богатију грађу, видимо да није тако; нпр. *на + душак* јесте најчешћа, али не и једина употреба ријечи „*душак*“ (в. у т. 80 примјере типа „*из душка*“, „*на један душак*“, „*у једном душку*“ и др.).

— Промјена значења такође није довољно мјерило, јер до ње долази у великом броју фигуративних и фразеолошких примјена именица, нпр. *од руке*, *за руком*, *на своју руку*, а опет ниједан квалификованији аутор и не помишља да такве изразе пише спојено.

У ствари, сви ови чиниоци дјелимично дјелују у процесу срastaња; а кад је у питању промјена значења, битно је колико је она далеско отишла, колико се израз фактички издвојио из живота ри-

јечи која му је у основи и прешао у друга рјечничка гнијезда. Врло велики утицај има и традиционална компонента, укоријењеност навике одвојеног писања.

87. Тежећи идентификацији спојева предлог + именица у којима је могућна поправка норме у корист одвојеног писања, подвргли смо истој анкети описаној у т. 82 око шездесет израза који се по Прав. 1960 пишу спојено, али су у пракси уочена колебања (в. т. 80). Предочићемо податке о оним примјерима гдје је одвојено писање добило знатнију подршку.

а. Изложићемо најприје (азбучним редом) примјере у којима је у изјашњавању сваке анкетне групе понаособ одвојено писање добило превагу, изразитију или релативну (наводимо број изјашњења за један или други начин писања, с тим што ни овдје неизјашњени одговори не улазе у статистику):

	Лект. НС	Наст. БиХ	Лекс. БгД	Лингв.
(1) докраја збуњен		3	2	0
до краја збуњен		6	3	5
иду у мржњи докраја		1	2	0
иду у мржњи до краја		9	3	3
(2) борићемо се допосљетка		1	1	0
борићемо се до посљетка		8	4	5
(3) заузврат је добио мало		1	1	1
за узврат је добио мало		7	4	4
(4) надушак испио чашу		4	2	1
на душак испио чашу		5	3	4
(5) он је наизмаку снага	0	1	0	0
он је на измаку снага	13	9	5	5
кућа је наизмаку села	0	2	0	1
кућа је на измаку села	12	7	5	4
(6) ради напарче		0	0	0
ради на парче		10	5	5
(7) продаје робу напочек	3	2	1	0
продаје робу на почек	10	8	4	5
(9) говори напрекид		0	1	1
говори на прекид		9	4	4
(8) иде направац кроз шуму		3	1	1
иде на правац кроз шуму		5	3	4
(10) прича напрескок		3	1	1
прича на прескок		7	4	4
(11) може се избројати напрсте	3	2	1	0
може се избројати на прсте	10	7	3	5
(12) знам то упрсте	5	3	1	1
знам то у прсте	8	4	3	4
знам то као упрсте	5	1	1	1
знам то као у прсте	8	5	3	4

	Лект. НС	Наст. БиХ	Лекс. Бгд	Лингв.
(13) спремају то насусрет празнику		3	0	0
спремају то на сусрет празнику		7	2	5
(14) брзина иде науштрб квалитета		0	2	1
брзина иде на уштрб квалитета		8	3	4
(15) извео је то начистац		1	2	1
извео је то на чистац		9	3	4
(16) прате га сва зла поднебом		1	2	0
прате га сва зла под небом		8	3	5
(17) све јунаци поизбор		4	1	0
све јунаци по избор		5	2	5
(18) нисам ни ја сраскида		3	1	1
нисам ни ја с раскида		6	3	4
(19) отишао је некуд убестраг		1	2	0
отишао је некуд у бестраг		9	3	5
(20) ухватили се укоштац		1	1	0
ухватили се у коштац		9	4	5
(21) отегло се то унедоглед		2	1	0
отегло се то у недоглед		7	3	5
(22) отишло је то унеповрат		2	1	0
отишло је то у неповрат		7	3	5
(22a) отишло је то уневрат		1	2	0
отишло је то у неврат		8	1	5
(23) иду ураскорак	5	3	0	0
иду у раскорак	8	7	5	5

Даље слиједи примјери у којима су се анкетне групе различито изјасниле. Навешћемо их у извјесној градацији — од оних гдје преовлађује подршка одвојеном писању ка претежно супротно оцијењенима:

	Лект. НС	Наст. БиХ	Лекс. Бгд	Лингв.
(24) опет, као напакост, касни		5	2	0
опет, као на пакост, касни		5	3	4
(25) нагнао коња упропањ		3	2	1
нагнао коња у пропањ		7	2	4
		*		
(26) нашетао се довоље		6	2	0
нашетао се до воље		4	3	5
(27) то није наодмет		4	4	1
то није на одмет		6	0	4
(28) имамо тога напретек		2	1	2
имамо тога на претек		7	4	1

	Лект. НС	Наст. БиХ	Лекс. Бгд	Лингв.
(29) умро је напречац		3	3	2
умро је на пречац		6	2	3
(30) ради све напрешу		5	0	0
ради све на прешу		4	5	5
(31) насмрт је болестан		6	2	0
на смрт је болестан		3	3	5
насмрт се уплашио		7	2	1
на смрт се уплашио		2	3	4
(32) зглаве погибосмо		6	1	0
с главе погибосмо		4	4	5
(33) рекао ми је то умимогред		4	2	0
рекао ми је то у мимогред		6	1	3
*				
(34) ради то наочиглед свима		4	3	2
ради то на очиглед свима		4	2	3
(35) ништа подбогом не зна		5	3	1
ништа под богом не зна		5	2	4
(36) то ми је сруке		6	2	1
то ми је с руке		3	2	4
(= на дохвату)				
(37) то ми је снеруке		4	4	2
то ми је с неруке		4	0	4
*				
(38) војници иду укорак	6	8	4	0
војници иду у корак	7	1	0	5
прате га укорак		5	3	1
прате га у корак		4	2	4
иду и прате га корак укорак	2	4	2	0
иду и прате га корак у корак	11	6	2	5
(39) носи дрва наупрт		5	3	1
носи дрва на упрт		4	1	3
(40) покриједи је забуна		6	3	1
по сриједи је забуна		4	2	4

б. Вјероватно је индикативнији за језичко осјећање збирни однос изјашњења него релативна превага по групама. Зато ћемо сада горње примјере поређати по томе колико је учесника анкете од двадесеторице подржало одвојено писање (при овоме не узимамо у обзир новосадске лекторе, будући да само мјестимично имамо њихове одговоре, али податке о њиховим изјашњењима додајемо у загради). Кад је збир изјашњења мањи од 20, то значи да се поједини учесници нису одлучили чему да дају предност.

Примјери: на парче 20 : 0 у корист одвојеног писања; на измаку снага 19 : 1 (Лект. НС 13 : 0), али на измаку села 17 : 3 (Лект. НС 12 : 0); у коштац 18 : 2; до посљетка 17 : 2; на прекид 17 : 2; на почек 17 : 3 (Лект. НС 10 : 3); у бестраг 17 : 3; у раскорак 17 : 3

(Лект. НС 8 : 5); под небом 16 : 3; на чистац 16 : 4; за узврат 15 : 3; на прсте 15 : 3 (Лект. НС 10 : 3); на уштрб 15 : 3; у недоглед 15 : 3; у неповрат 15 : 3, али у неврат 14 : 3; до краја иду у мржњи 15 : 3, али до краја збуњен 14 : 5; на прескок 15 : 5; на сусрет 14 : 3; на прешу 14 : 5; с раскида 13 : 5; у пропањ 13 : 6; с главе погибосмо 13 : 7; по избор 12 : 5; на претек 12 : 5; на правац 12 : 6; на душац 12 : 7; на пакост 12 : 7; до воље 12 : 8; у прсте 11 : 5, али као у прсте 12 : 3; на пречац умро 11 : 8, али говори на пречац 8 : 9; на смрт болестан 11 : 8, али на смрт уплашен 9 : 10; под богом 11 : 9; у ми-могред 10 : 6; на одмет 10 : 9; прате га у корак 10 : 9, али иду у корак 6 : 12 (Лект. НС 7 : 6), корак у корак 13 : 5 (Лект. НС 11 : 2); по сриједи 10 : 10; на очиглед 9 : 9; с руке 9 : 9; али с неруке 8 : 9; на упрт 8 : 9.

Анкетирани никшићки студенти дали су подршку одвојеном писању израза на парче, на измаку до послетка, у раскорак, под небом, на прсте, у недоглед, у неповрат, у неврат, до краја, на сусрет, с раскида, с главе, на пакост, а превагује овакво изјашњење и за изразе у бестраг, у коштац, до воље, док су оба начина писања добила једнак број присталица у на правац, на прешу, у пропањ. У осталим случајевима преовлађује склоност спојеном писању, тј. задржавању нормe Прав. 1960.

88. Иако се резултати анкете, ни кад би учесници били бројнији и систематичније пробрани, не могу аутоматски узети као готов предлог нормативних поправки, они ипак довољно јасно указују да наша правописна норма изискује поправке не само у корист спојеног него (вјероватно још више) и у корист одвојеног писања. Однос изјашњења 30 : 0 у корист одвојено написаног на парче или 38 : 4 у корист на измаку свједочи да у оваквим случајевима норма Прав. 1960 није била погођена, исправно формулисана.

Нећемо, међутим, засад — у овој фази припремног рада — подносити одређеније предлоге у којим случајевима да се поправи норма, а у којима да се задржи. За овај дио тематике (поправке у корист одвојеног писања) приручник А—С није покренуо ревизију нормe Прав. 1960, па је тим потребније изјашњење нормативиста из СР Хрватске. Најбоље би, разумије се, било да заједно размотримо грађу и проберемо примјере у којима треба поправити норму, било у једном било у другом смјеру, јер објективних лингвистичких разлога за различита рјешења нема. Једино усаглашена рјешења, добро усклађена с језичким осјећањем људи оспособљених да коректно обликују јавну ријеч, имају изгледа да дјелују у правцу стабилизације правописних навика и ограничавања шаренила које сада влада у пракси.

Напомена. Популарна телевизијска игра „Бројке и слова“, коју на заједничком програму гледамо већ преко 500 пута, добро илуструје колико би

било вјештачки и непотребно да имамо двоструку норму спојеног и одвојеног писања. Наиме, тамо је циљ саставити ријечи од девет или осам слова, а практично би ономогућило игру ако би инвентар таквих ријечи за учеснике био неједнак. На примјер, ако би у такве „деветке“ и „осмице“, за једне судионике спадали а за друге не би спадали такви спојеви као десет + пута сваки + пут, све + троје, хвала + богу, пред + зору, уз + вјетар, на + измаку, у + раскорак итд.

89. Дорада норме Прав. 1960 не изискује само поједине поправке, него и извјесну разраду, уједначавања и прецизирања. Тако је у Прав. 1960 нормирано писање *напарче*, *уокорак*, *напочек*, али се не каже ништа за истозначне изразе *на + комад*, *под + корак*, *на + причек*, *у + причек*. Нормирано је такође *добога*, што анкета прихвата, али треба прецизирати да додатак типа „*милога*“ искључује спојено писање (исправно је само *до бога милога*); анкета подржава одвојено писање и у обрту „*цвили јадна, до бога се чује*“.

Начин писања зависиће донекле и од тога како оцјењујемо мјесто неке лексичке јединице у нашем изражајном систему. На примјер, одвојено писање *на почек*, *на причек*, *у причек* наговјештава да *почек* и *причек* и даље признајемо као именице, као потенцијалне синониме позајмљенице *вересија*, док би спојено писање указивало да су то умртвљени елементи; слично се може рећи и за однос *пропањ* — *галоп* у вези са изразом *у + пропањ*.

90. Ма како се пажљиво разрадила и обрадила норма спојеног и одвојеног писања, не треба вјеровати да она може бити у свему прецизирана и доречена. У питању је поступни процес срастања ријечи, гдје у граничним случајевима има оправдања и један и други начин писања, па су у пракси неминовна колебања; а може се донекле уважавати и ауторско право писца да начином писања покаже схвата ли неки израз у датом контексту као прилог или као дио живота и употребе именичке ријечи.

Нормативна обрада, ипак, мора тежити стабилним рјешењима за типичне случајеве. Нормативну одређеност изискују с једне стране потребе лексикографије, да се зна гдје ћемо у алфаветском реду наћи тражени израз, а с друге стране потребе просвјете, да се зна у ком правцу треба усмјеравати изражајне навике ђака, а и да би они сами могли знати за који ће начин писања добијати од свога наставника „*минусе*“ а за који неће.

НАПОМЕНЕ О ЈОШ НЕКИМ ПРАВОПИСНИМ ПИТАЊИМА

91. Употреба цртице дијелом се веже за проблематику спојеног и одвојеног писања ријечи, а дијелом излази изван ње, будући да је цртица један од правописних знакова. И ово је изразито нестабилизирани дио правописне норме, а материја подложна обради стално нараста, јер је доноси развој науке и технике, пословни живот и утицаји других језика. То је предочено и у Елаб.

БиХ, садржајном анализом Еугеније Барић и Драгице Малић, допуњеној прилогом Мије Лончарића, гдје се могу пробрати и корисне сугестије за унапређивање наше правописне нормe. — Овдје ћемо се, међутим, ограничити само на неке оквирне оцјене и сугестије о употреби цртице и црте.

а. Цртица и црта не разликују се само по дужини, него и по односу према сусједним графијама (ријечима, бројкама, симболима). Цртица је увијек примакнути знак, без размака (бјелина) између ње и графија на које се односи. Напротив, црта — у својим основним функцијама раздвојног (реченичког, интерпункцијског) знака — обавезно има размаке, бјелине с обје стране. То омогућава да се и у куцањом тексту цртица јасно разликује од раздвојене црте иако се обје куцају истим знаком, јер их и читалац и слагач идентификују по постојању или изостанку бјелина.

б. Друкчије се, међутим, уобличава примјена црте у служби везног знака (кад означава временски интервал, просторни распон или домаћај, партнерство или супротстављеност разних субјеката и сл.). Иако ово није нормирано у приручницима, штампарска пракса (ослањајући се и на међународне узусе) успоставила је доста постојано правило. Оно је досљедно примијењено у издању Прав. 1960, ћириличком и латиничком (иако се у самом тексту правописних правила о томе не говори), такође у Енциклопедији Лексикографског завода (општој, Загреб 1966—69) и другдје. То прећутно правило могли бисмо овако формулисати:

(1) везна црта штампа се као примакнути знак (без бјелина какве су између сусједних ријечи) кад су графије које веже једночлане, без унутрашњих бјелина: *рат 1914—1918* (или: *1914—18*), *осовина Рим—Берлин, пут Београд—Сарајево—Мостар, пруга Љубљана—Јесенице, сусрет Динамо—Партизан, издање Москва—Лењинград (1979—80)* итд.;

(2) везна црта штампа се као одмакнута црта (са бјелинама, тј. као и раздвојна црта) кад су графије које веже вишечлане, са унутрашњим бјелинама, или кад је таква бар једна од њих, нпр.: *Иво Андрић (10. IX 1892 — 13. III 1975), Богобој Атанацковић, (Баја, 1826 — Нови Сад, 1858), пут Нови Сад — Београд — Краљево, сусрет Црвена звезда — Вележ* итд.

с. Приликом куцања истим знаком, у првом случају пишемо знак без размака (тј. као и цртицу), а у другом са размацима (тј. као и раздвојну црту). Дјелимично се ово преноси и у штампарску праксу, па се умјесто примакнуте црте штампа цртица, али је боље поштовати изложени узус. Поготово није добро кад се умјесто одмакнуте црте сложи одмакнута цртица (као у „Просветиној“ енциклопедији 1968—69), јер је цртицу једино нормално штампати као примакнути знак.

92.a. Као обавезно примакнути знак, цртица је непогодна за везивање вишечланих графија, нпр. „иди ми-дођи ми“, „држ-не дај“, „хтио-не хтио“, „двадесет (и) пет-тридесет“. Аналогно ограничењу које је сама пракса створила за примакнуту црту (в. т. 91b), и цртицу у оваквим случајевима треба избјећи, јер она означава тјешњи спој него бјелина, тако да се сугерира погрешно рашчлањивање, типа „иди“ + „ми-дођи“ + „ми“. — Цртицу овдје треба замијенити цртом (одмакнутом) или је просто изоставити, тј. треба писати *иди ми — дођи ми* или пак *иди ми дођи ми*.

b. Из истог разлога коауторска веза не може се означавати цртицом кад су имена коаутора вишечлана, односно кад који од њих има двоструко презиме везано цртицом. Треба, дакле, овдје писати одмакнуту црту, нпр. *И. Иљф — Е. Петров*, тако и *Т. Маретић — С. Ившић* и сл. Нема логичне сметње ни да се једночлана коауторска имена вежу цртом (примакнутом), нпр. *рјечник Броза—Ивековића*, па и *Броз—Ивековићев рјечник*, гдје Прав. 1960 прописује цртицу. Црта овдје омогућује да се коауторска двојка разликује од двојног презимена једног аутора. Разумије се, коауторска веза може се исказивати и везником *и*, односно набрајањем са зарезима.

c. Двије цртице у истој полусложеници оправдано је писати само кад су истога смисла, а не и кад указују на везе различитог ранга, јер би се тиме замагљивала смисаона двочланост (бинарност). Зато не ваља нпр. „*цик-цак-линија*“, „*хула-хоп-чарапе*“, „*це-дур-акорд*“, „*лонг-плеј-плоча*“, „*земља-зрак-ракета*“. Проблем се може отклањати разнолико: спајањем умјесто прве цртице: *цикцак*, *хулахоп*, *лонгплеј*; изостављањем друге цртице: *це-дур акорд*; примјеном оба та поступка: *цикцак линија*, *лонгплеј плоча*. Наиме, могла би се нормативно признати (у духу сугестија Е. Барић и Д. Малић) распрострањена појава да се непромјенљиве одредбе не вежу цртицом за управну именицу у примјерима типа *поп пјевач*, *мини сукња*, *колор филм*, а с њима и *цикцак црта* и сл.; још мање је потребна цртица у примјерима типа *људи жабе*, *пилот ловац*, *жена херој* и сл. — Умјесто писања „*земља-зрак-ракета*“, треба прије свега довести ријечи у нормалан ред, пребацујући *ракета* на прво мјесто, али и између *земља* и *зрак* биће логичније писати црту (примакнуту) него цртицу; пише се, наиме, *растојање Марс—Јупитер*, *ракета Земља—Марс*, а овоме је по смислу блиско и *ракета земља—земља*, *земља—ваздух* и сл. (полазиште и одредште ракете).

d. Избјегавање двојаког значења цртице у истом склопу, о чему смо говорили у претходном случају, разлог је више да се не прихвати писање цртице у називу нашег језика — *српскохрватски*, *хрватскосрпски*, јер би то водило примјенама типа „*француско-*

-српско-хрватски рјечник", „пољско-српско-хрватска контрастивна граматика" и сл., гдје сувишна цртица искривљује значење. Слично томе, писање придјева *аустроугарски* (кад се односи на одг. државу) са цртицом водило би нелогичној примјени типа „руско-аустро-угарски рат". Зато је с цртицом прихватљиво писање само именице *Аустро-Угарска*, а придјев треба писати досљедно спојено кад год се односи на цјелину државе: АУСТРОУГАРСКО ЦАРСТВО, АУСТРОУГАРСКА МОНАРХИЈА итд., како се год ријешило питање писања великог слова (в. у нашим Прилозима т. 55а). — Овдје су у питању спојеви који су постали лексеме, лексичке јединице, док је за придјевске полусложенице типично да представљају не лексикализовану него случајну, реченичну, синтаксичку везу.

е. Замагљивању јасности образовања може водити не само дуплирање цртице, него — у дугим и структурално сложеним образовањима — и њен изостанак. Зато треба задржати из Прав. 1960 писање *југо-југоисток* (смјер или страна свијета између југа и југоистока), *сјеверо-сјеверозапад* и сл., јер је јасније и логичније него предложена поправка „*југојугоисток*", „*сјеверосјеверозапад*". Овоме бисмо могли прикључити и предложене (Лончарићеве) примјере типа *аеро-фотограметрија*, *магнето-хидродинамички*, *додајући им можда и дезокси-рибонуклеинска киселина*.

ф. Кад се набраја више одредби испред именице коју одређују, није логично посљедњу од њих везати цртицом (а друге не). Најчешће ће бити оправдано изоставити цртицу (сагласно предлогу Е. Барић — Д. Малић), нпр. *алфа, бета и гама зраке (зраци), рендгенско и гама зрачење, ручни и фото слог, радио и ТВ програм, ТВ и видео спотови, текући и жиро рачун* итд.; једино се изузетно, у специфичним, углавном стручним случајевима може (у духу сугестије М. Лончарића) допуштати и понављање цртице, нпр. „*а-, ја- и о-основе*". — Исто тако, цртицу није исправно употребити кад управни дио садржи двије или више ријечи, на примјер: *шуко прикључна мјеста, цез плоче и касете, рок пјевачи и пјевачице* итд.

93. Начелно се може констатовати да је у многим случајевима гдје се по Прав. 1960 пише цртица, или гдје би се по аналогiji према нормираним примјерима могла писати — у пракси врло распрострањено писање без цртице. Ово се односи и на неке свезе старијег типа, као што је скраћивање због метрике (нпр. „*Мој ујаче, Црнојевић-Иво*", „*а до Вука Косанчић-Ивана*"), гдје Прав. 1960 прописује цртицу, а пробне анкете дају предност њеном изостављању — али највише на неологизме које доноси савремени живот, тј. спојеве именица са многобројним непромјенљивим детерминативима. Ово је неминовна појава, коју доноси утицај дру-

гих језика и међународних узуса, као и тежња економичности и сажетости израза, иако она смањује гипкост нашег језика, клишетизирајући ред ријечи.

Разумљива је тежња — и у пракси и у појединим нормативистичким приступима — да са поменутом поплавом непромјенљивих детерминатива не дође и до прекомјерне употребе цртице, јер она ипак графички оптерећује текст. Свакако је оправдано поправити одредбе Прав. 1960 и нормирати спојено писање у ријечима *аутопут*, *аутоцеста*, *аутострада*, *маршрута*, а битних разлога за такво писање има и у примјерима типа *пингпонг*, *џијудицу*, *бугивуги*, *рокенрол* — јер су то све, и по изговору и по значењу, стабилизване лексеме, рјечничке јединице. Ипак, у највећем броју примјера неће бити оправдано полусложеничко писање замјенивати спојеним. Једна обрада употребе нове ријечи *видео* (в. Наш језик XXVI/4—5) показала је да има на стотине спрега ове ријечи са разним именицама (било постојанијих термина било случајних комбинација); и ако би се све то писало спојено, то би значило увођење у наш рјечник многобројних неправих, формалних ријечи, које заправо и нису ријечи него синтагматске везе двију ријечи, само што је прва непромјенљива, а не придјевски уобличена.

Оријентационо се за даљи нормативистички рад може узети да веће могућности за рационализацију писања даје признавање овим детерминативима статуса непромјенљивих ријечи, тј. одвојено писање, које је — како смо горе (под 92f) видјели — у неким случајевима неопходно (кад као један члан спреге дође вишечлана синтагма).

94. Употреба тачке на прихватљив начин је регулисана нормом Прав. 1960, те су потребна само нека допунска прецизирања, а не и битније поправке норме. У сваком случају, без праве потребе не би требало ширити употребу тачке, и тиме повећавати њено ионако велико функционално оптерећење.

а. Треба и даље задржати основна правила о писању тачке иза редног броја:

(1) иза арапских бројева, који могу значити и главне (количинске) и редне бројеве, пише се тачка кад су редни, да би се разликовали од главних;

(2) иза римских бројева, будући да су редовно редни, не пише се тачка;

(3) и иза арапских бројева (у значењу редних) тачка се изоставља ако даље слиједи какав правописни знак, као и ако долази на крају наслова или другог текста који се слаже у посебном реду (нпр. ознаке године издања у „нултом табаку“ књиге).

b. Будући да се у латиничком тексту може појавити нејасноћа је ли употријебљена римска јединица или везник и (друге двоумице, нпр. између везника *vi* и римске шестице, више су теоријски могуће, јер у пракси практично не долази до њих) — може се изузетно допуштати и писање тачке иза римског броја, као један од начина да се отклони таква нејасноћа гдје стварно запријети (други је начин исписати број словима, или пак поправити стилизацију).

c. У неким случајевима бројеви који су по смислу редни не изговарају се при читању обавезно тако, као редни, него и као обични. То бива кад се указује на подјелу или рашчлањеност текста на странице, нумерисане одјелке, главе, параграфе, чланове, тачке и сл., а зависи од тога налази ли се број испред именице на коју се односи или иза ње. Рецимо, у примјеру: „у 5. и 11. члану овога закона“ обавезно ће се бројеви читати као редни („у петом и једанаестом члану“), али ако измијене поредак са именицом члан постаје могућно двојако читање, било: „у члану петом и једанаестом“, било: „у члану пет и једанаест“. — У складу с тим, у овом другом случају (кад је именица испред броја) не треба сматрати обавезним ни писање тачке иза бројке, тим прије што се смисао бројке сигурно види из контекста, па тачка постаје сувишна.

Примјери. — Прије штампања треба исправити грешке у фуснотама 3, 5, 6, и 7а и у основном тексту на стр. 24, 26, 29 и 31. — Примјере употребе овог слова видимо већ у првој глави јеванђеља по Јовану, у стиховима 8, 10, 20, 27 и 40. — Термин *приселица* налазимо у чл. 59, 120, 150 и 151 Бистричког преписа Душанова законика.

d. У погледу употребе тачке на крају скраћеница нема потребе мијењати досадашњу норму по којој *др.* (с тачком) значи 'друго', 'други', 'другдје' и сл., а *др* (без тачке) 'доктор' (са овим иде и *мр* 'магистар').

95. Испитивања ијекавског изговора проведена у Елаб. БиХ и др. показала су да треба признати дублетизам (у оквиру ијекавског изговора) и у неким случајевима гдје Прав. 1960 доноси једнострано рјешење.

a. Све именице на сугласник с префиксом *прије-*, кад год значе радњу и остају у тијесној значењској вези с глаголом од исте основе, могу имати и префикс у облику *пре-*: *пријегон/прегон* (прегоњење), *пријекоп/прекоп* (прекопавање), *пријекор/прекор*, *пријетоп/претоп* (претапање). У вези с тачком 31а Прав. 1960 треба још рећи да су граматички термини који се тамо наводе обични и треба да буду потпуно равноправни и у ликовима *превод*, *предлог*, *превој* (самоглаоника), *преглас* — а не само с префиксом *прије-* (и то није одлика само говорног језика, него и стручног

ијекавског израза). Исто тако, треба признати и облик *преступна*, а не само *пријеступна* (година), док за ликове *престо*, *престоница* и сл. треба још испитати колико се употребљавају у ијекавској ријечи и треба ли их признати као дублете уз ликове типа *пријесто* и *пријестоница*.

б. Дублетизам типа *вијекови/вјескови* (признат у Прав. 1960) треба признати и код других именица које се у новоштокавским говорима чују с кратким акцентом у множини: *дијелови/дјелови*, *бријестови/брестови*, *дријенови/дренови* (у Прав. 1960 овдје је само *-ије-*).

с. Имајући у виду фактичко стање, треба у ијекавском изговору признати као дублете *дјејство/дејство*, *отмјен/отмен*, *мјезимац/мезимац*, *њемушти/немушти*, а исто тако и *истоветан/истовјетан* (Прав. 1960 признаје само фактички необичније варијанте: *дјејство*, *отмјен*, *мјезимац*, *њемушти*, *истоветан*).

Вјероватно има и још појединости гдје би се могла дорадити и побољшати норма примјене замјена јата, без задирања у њене начелне основе.

*

Овим засад завршавамо ову прелиминарну обраду правописних питања, свјесни њене непотпуности. Намјера нам и није била да дамо цјеловит претрес правописне материје, него смо издвојили оне тематске области (транскрипција, велико слово, спајање ријечи) у којима се — у приручнику А—С и другим обрадама — појавило највише иновационих идеја у односу на Прав. 1960. Својом обрадом хтјели смо да с тим идејама сучелимо сопствене ставове и оцјене шта треба мијењати у досадашњој норми а шта не, како би сви они који оцјењују одредбе Прав. 1960 и понуђена иновациона рјешења имали у томе шири и поузданији стручни ослонац; додавали смо и неке огледе обраде проблема које Прав. 1960 није ни нормирао. Руковођени увјерењем да је неопходно иновирати нашу правописну норму и довести је у бољи склад с природом језика и потребама данашњег времена, али и увјерењем да је треба сачувати као заједничку, дорађујући је у максимално могућној усаглашености — намјерно смо у овој фази рада остављали недоречене поједине нормативне ставове и испуштали из обраде поједине елементе проблематике, остављајући простор за пожељну координирану четворорепубличку кодификацију, ако се створе услови за њу; формирање међуакадемијског одбора за проучавање правописних питања, које је сада у току, отвара могућности да се крене тим путем.

И овај трећи прилог подносимо за објављивање гласилима која су објавила прва два прилога — Нашем језику, Летопису Матице српске и (у сажетијој верзији) Борби. Намјера нам је да сва три прилога објавимо и у посебној свесци, као обједињени и понешто допуњени текст.